

Atilla İlhan Romanlarında 27 Mayıs

Asker Eliyle Demokrasi

Kültür - Sanat

ATTILA İLHAN'IN ROMANLARINDA 27 MAYIS

ASKER ELİYLE DEMOKRASİ

Fatih Demir

Atilla İlhan, *Aynanın İçinde* kiler roman serisi içinde yer alan romanlarında 27 Mayıs 1960 ihtilali'ni öncesi ve sonrasıyla irdelemiştir. Çok partili siyasi hayatın getirdiği yeni oluşumlar, 1950 sonrası uygulamaların topluma yansımaları yazarın *Kurtlar Sofrası*¹, *Bıçağın Ucu*², *Sırtları Payı*³ ve *Yaraya Tuz Basmak*⁴ romanlarında ele alınmıştır.

Atilla İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* romanı ilk baskısını 1963 yılında yapmıştır. Romandaki olaylar 1955 yılında geçmektedir. Yazar bu romanında Demokrat Parti iktidarını, çıkarıcı kişileri ve aşırı sol çevreleri eleştirmektedir. *Bıçağın Ucu* romanında ihtilalin hemen öncesini anlatan yazar, *Kurtlar Sofrası* romanında ise Demokrat Parti iktidarının ihtilale yol açan uygulamalarını süreç içinde ele alıp eleştirmiştir. 1961 yılında yayımlanan bu roman 27 Mayıs'ın Demokrat Parti'yi eleştirme özgürlüğü ortamının bir ürünüdür. Roman kahramanları Asım Taga, Keleşoğlu gibi çıkarıcı kişiler Demokrat Parti'nin palazlandığı çıkarıcı tüccarlardır. Roman "...memleket bir kurtlar sofrasına döndü

mü, isyan haktır." cümlesiyle sona erer. Yazar adeta 27 Mayıs'ı meşru gösterecek şekilde romanını kurgulamıştır.

Kurtlar Sofrası'nda basına uygulanan sansür, "komünistlerin

kovuşturulması", "gerici" eğilimlere göz yumulması ve liberalleşme adı altında halkı sömüren bürokrat-tüccar ortaklığı temel sorunlar olarak ele alınmıştır. Anlatıcı yazara göre iktidara gelip gücü ele geçirenler, halka ver-

dikleri sözü yerine getirmemiştir. DP'nin uygulamaları 1946 ruhundan farksızdır. Anlatıcı yazara göre Tek Parti yönetimi ve DP inkılapları yarım bırakmıştır. Romanda, Atatürkçülük, Türkiye'nin 1950'lerde yaşadığı tüm sorunlarına çözüm olarak gösterilmiştir. Roman kahramanlarından olan ve çıkarıcı iş adamı Keleşoğlu'nun inşaat yolsuzluklarını araştırdığı için öldürülen gazeteci Mahmut'a göre, DP iktidarı diktaya karşı hoşnutsuzluğun ve savaş sonrası daha ılımlı rejimlerin istenmesinin bir sonucudur. Oysa başa gelenler demokrasi değil kazanç peşinde olmuşlardır. Ölçsüz kazançlar peşinde koşma, tüccar ve sanayicilerin iktidara hâkim olması yeni sorunlar doğurmuştur. Demokrasi girişimi ticari vurgun şeklini almıştır. Mahmut sendikacıları, işçileri ve öğrencileri bir

“Romanın Kuva-yı Milliye’ye katılarak savaşmış kahramanı Albay Ferid, Menderes yönetimini şu sözlerle eleştirir: “...Sıkıntısı olmayan kaldı mı? Gökten başımıza Menderes denilen bir bela indi, on yıldır çekiyoruz. Herifin işi gücü oynamak: cahil halka Muhammed’in kartını oynuyor, kazanıyor. Teşkilata mebusluk kartını oynuyor, kazanıyor. Meclis’te çoğunluk kartını oynuyor, kazanıyor...”

”

araya getirecek bir örgütlenmenin gerekli olduğunu savunur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarzında bir komitenin kurulması taraftardır. Mustafa Kemal’in ölümünden sonra CHP’nin rafa kaldırdığı halkçı, inkılapçı ve cumhuriyetçi bir örgütlenmenin peşindedir. Romanı okurken günümüzdeki bazı yapılanmaları hatırlatan bu tasarı sorunların çözümünü inkılapların kararlılıkla devamında bulur. Ancak Mahmut uygulamada olarak diktayı ya da askerî bir yönetimi işaret etmez. Anlatıcı yazar aşırı sol çevrelerin romantik görüşlerini ve radikal devrimci yöntemlerini de Türkiye gerçeklerine aykırı bulur. Mahmut’un görüşleri sosyalizme yakındır ama Mahmut kendini Mustafa Kemal’in yanı başında bir yerde tanımlar. Romanı teknik açıdan başarısız bulan Fethi Naci, romanın Atatürkçülük konusunda bir elkitabı haline gelmesini de eleştirir. Fethi Naci, Ümid’in baba baskısından kurtulması konusunda bile Atatürk’ün bir sözünden destek almasını şöyle eleştirir: “Ümid’in kişisel sorunları için de Mustafa Kemal’e baş-

vurmak, -insan gazetelerdeki Gönül Abla sütunlarını anımsıyor da- doğrusu gülünç geliyor. Attila İlhan’ın ciddiliği konusunda kuşkuya düşüyor.”⁵

Attila İlhan’ın DP politikalarını en çok eleştirdiği ve 27 Mayıs İhtilali’ni anlattığı en önemli romanı *Bıçağın Ucu*’dur. Attila İlhan’ın *Aynanın İçindekiler* roman dizisinin ilk kitabı olan *Bıçağın Ucu* 1973 yılında yayınlanmıştır. Romandaki olaylar 1960 yılının ilk beş ayı içinde geçmektedir. Roman, 27 Mayıs İhtilali’ni hazırlayan sosyal ve siyasal sebepler üzerinde durmaktadır. Romanın kahramanları Halim ve Suat isimli karı-kocadır. İkisi de toplumdaki uzak, devrimci özelliklerini kaybetmiş, psikolojik ve cinsel sorunlarıyla uğraşan kişilerdir. Aydınları sürgüne gönderilmesi ya da bu korkuyu taşımaları, dinin siyasete alet edilmesi, öğrencilerin iktidardan hoşnutsuzlukları romanı da değinilen konuların başında gelir. *Kurtlar Sofrası*’nda basına uygulanan sansürü ve ticaretteki yozlaşmaları anlatan yazar bu romanında DP iktidarının aydınlar üzerindeki baskılarını anlatmıştır.

Menderes aleyhine üniversite gençliğinin yaptığı gösteriler, polislin üniversiteye girmesi, sıkıyönetimin ilanı gibi olaylar romanda olayların arasına serpiştirilmiştir. Romanın Kuva-yı Milliye’ye katılarak savaşmış kahramanı Albay Ferid, Menderes yönetimini şu sözlerle eleştirir: “...Sıkıntısı olmayan kaldı mı? Gökten başımıza Menderes denilen bir bela indi, on yıldır çekiyoruz. Herifin işi gücü oynamak: cahil halka Muhammed’in kartını oynuyor, kazanıyor. Teşkilata mebusluk kartını oynuyor, kazanıyor. Meclis’te çoğunluk kartını oynuyor, kazanıyor...”⁶ Albay Ferid, 1950 yılında DP’nin zaferinden sonraki iyimser ortamı hatırlayarak ülkenin içinde bulunduğu şartları geçmişle karşılaştırır. Atatürk’ün kurduğu Halk Partisi, başlangıçtaki devrimci çizgisini kaybetmiş ve kasa-ba eşrafının, bürokratla ortak olan işadamların çıkarlarını koruyan, “diktacı”, “faşist” bir parti olmuştur. Memleketin son umudu olarak ortaya çıkan DP, “Artık yeter, söz milletindir.” diyerek umutları canlandırmıştır. Seçimlerde mücadele Atatürkçü cenah-

Albay Ferid, devrimci ve laik bir ülke olmuştı dediği Türkiye’de bu DP iktidarıyla birlikte özelliklerden bir geriye gidiş görür. Buna delil olarak da iki günde bir radyoda ezan, Kur’an ve Mevlid okunmasını gösterir. Anadolu’da okul yapma bırakılmış cami yapılmaktadır. Bütün bunların üstüne muhalif görüşlerin kovuşturulması, iktidarın bir baskı aracı haline gelmesi Albay Ferid’e göre DP’nin gerçekten hürriyet rejimi istemediğinin göstergesidir. İnönü’nün demokrasiyi getirmekle iyi yapıp yapmadığını sorgular. “Demokrasi olmasa bu herifler söz sahibi olamazdı da kafamız dinç kalırdı biraz.” der. Yüzbaşı Demir ise aydınların çürük çıkmasından dert yanar. Ona göre aydınlar kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır. Bunu yapmayanlar meyhanelere sığınmakta, gençler sinema ve futbolle oylanmaktadır. Yüzbaşı Demir, devrimlerin halkın derinliklerine inmemesinden şikâyetçidir.

lar arasında yapılmıyken nerede mürtecî varsa DP aracılığıyla siyasete girmiştir. Kur’an kurslarının açılması, ezanın Arapçalaştırılması, Atatürk ilkelerinin üzerine sünger çekilmesi DP’nin irticadan (!) beslenen icraatlarıdır. Albay Ferid, DP’nin etrafa yaydığı iyimserliğe hiçbir zaman inanmamıştır. İşlerin iyi gittiği ilk dört yılda bile bazı olumsuzluklar tespit etmiştir. Ona göre, kimi şarlatan, kimi fırsatçı kimi ise sahtekâr olan DP’lilerin tahammül edemediği tek şey Mustafa Kemal’in inkılaplarıdır. Oysa DP, ortaya hürriyet havarisi olarak çıkmıştır. Albay Ferid, devrimci ve laik bir ülke olmuştı dediği Türkiye’de bu DP iktidarıyla birlikte özelliklerden bir geriye gidiş görür. Buna delil olarak da iki günde bir radyoda Ezan, Kur’an ve Mevlid okunmasını gösterir. Anadolu’da okul yapma bırakılmış, cami yapılmaktadır. Bütün bunların üstüne muhalif görüşlerin kovuşturulması, iktidarın bir baskı aracı haline gelmesi Albay Ferid’e göre DP’nin gerçekten hürriyet rejimi

istemediğinin göstergesidir. İnönü’nün demokrasiyi getirmekle iyi yapıp yapmadığını sorgular. “Demokrasi olmasa bu herifler söz sahibi olamazdı da kafamız dinç kalırdı biraz.” der. Yüzbaşı Demir ise aydınların çürük çıkmasından dert yanar. Ona göre aydınlar kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır. Bunu yapmayanlar meyhanelere sığınmakta, gençler sinema ve futbolle oylanmaktadır. Yüzbaşı Demir, devrimlerin halkın derinliklerine inmemesinden şikâyetçidir. Yüzbaşı Demir, sistemin ne sağında ne de solunda parti kurulmamasını demokrasinin en büyük eksikliği olarak görmektedir. “Bizdeki demokrasi, halkı ve ülkeyi sömüren iki başlı bir canavar, canavarın başları da aynı vücuda bağlı, biri yiyip öteki baktı mı kıyamet kopuyor.” düşüncesinde olan Yüzbaşı Demir’e göre DP, 1946 CHP ruhunun farklı şekilde bir tezahürüdür. Yüzbaşı Demir, aydınların işlevsizleştiği, gençlerin siyaset dışına atıldığı ortamda ordu, “olanları kışlasından ibretle

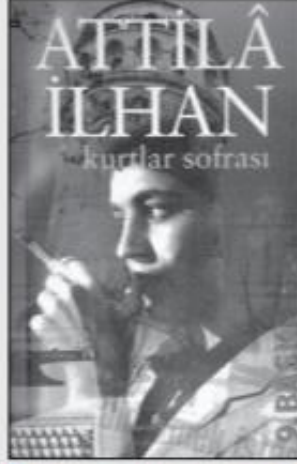
seyretmekte, ibretle ve utanarak.⁷” der. “Menderes belasından” kurtulmanın yolunu tam olarak bilmemektedir. Onun kişisel diktasını, Osmanlı faşizmini durdurmanın yolunu bilmemektedir ama “bilenlerin” olduğundan da kuşkusu yoktur. Romanın sonunda “bilenlerin” safında yer alır.

Romanda tartışılan meselelerden biri de ordunun “dikta”nın elinde bir baskı aracı olacak mı? sorusu üzerinde tartışılır. Yüzbaşı Demir’e göre bizde sınıflar olmadığı için ilerici tek güç ordudur. Cumhuriyet Atatürk demek, Atatürk ise ordu demektir. Atilla İlhan, *Yaraya Tuz Basmak* romanında Yüzbaşı Demir karakterinden hareket ederek 27 Mayıs ihtilalinin ordu içindeki beş yıllık bir çalışmanın ürünü olduğunu anlatmış ve bu süreci aşamalarıyla birlikte işlemiştir. Kore Savaşı’na da katılıp yaralanan Demir, ihtilalde Amerikan parmağı olduğundan kuşkulandır.

Bıçağın Ucu romanında Yüz-

başı Demir, Halim, Suat, Miralay Ferid gibi Menderes karşıtlarının yanı sıra Menderes'i sevenler de vardır. Bunlar Menderes'in Allah'ın sevgili kulu olduğuna inanırlar. Halim'in ağabeyi gibi baskıcı, çapkın, çıkarıcı kişiler Menderes'i savunur. Üstesinden gelemediği sorunlar yüzünden intiharın eşiğine gelen Suat'ın iç çatışmalarıyla toplumsal sorunlar paralel olarak işlenmiştir. Suat, bıçağın ucunu göğsüne saplamaya karar verdiği anda ihtilâl olur, ülke ve Suat kurtulur. Silahlı Kuvvetlerin 27 Mayıs bildirisi aktarıldıktan sonra Halim'in ve Suat'ın sevinçli halleri anlatılır. "Sevinçli fakat yorgundular. Derin bir cumhuriyet sessizliği oldu." sözleriyle roman sonlandırılır.

Attila İlhan'ın 27 Mayıs'ın olumsuz yönlerini anlattığı romanlarından biri de *Sırtlan Payı*'dir. İlk baskısı 1974 yılında yapılan *Sırtlan Payı* romanı Aynanın İçindekiler dizisinin ikinci romanıdır. Romanda aktüel zaman 1960'ın yaz aylarına denk gelmektedir. Romanın ana kahramanı Miralay Ferid'in hastalığı, ailesiyle ilişkileri ve 27 Mayıs sonrası gelişmeler bu zaman diliminde üzerinde durulan olaylardır. Romanda 27 Mayıs Darbesi'nin sebebini romanın devrimci karakterlerinden Ahmet Ziya, Türkiye-Rusya ilişkilerine bağlar. Ahmet Ziya, darbe yapılmıyaydı Menderes'in Rusya'ya ziyaret edeceğini belirtir. Bunun Menderes'in blöfü olduğu kesindir ama Amerika tarafından bu gidişat tehlikeli görülmüştür. Zaten darbeyi yapan güçler de, darbenin sabahında NATO'ya ve Canto'ya bağlılıklarını bildirmişler; Menderes Hükümeti'ne kullanılmayan Amerikan kredisi kısa sürede cunta hükümetinin emrine verilmiştir.⁸ Ahmet Ziya'ya göre, Osmanlıdan be-

Tüm romanlarda ortak olan nokta DP iktidarının demokrasiyi araç olarak kullanarak Atatürk devrimlerini zayıflattığı ve dini halkı kendi tarafına çekmek için kullandığı olgudur... Sosyalist bir Atatürkçülük görüşünden hareket eden Attila İlhan özellikle Kurtlar Sofrası ve Bıçağın Ucu romanlarında DP'nin anti-demokratik ve inkılâpçı olmayan politikalarına karşı orduyu çare olarak görür; demokrasiyi askerlerin tesis etmesi gerektiği görüşünü savunur.

ri yapılan ihtilâllerin tek sebebi emperyalistlerin Arap ülkelerindeki petrolleri elde etme çabalarıdır. Attila İlhan bu görüşlerini *Hangi Sol* isimli kitabında anlatmıştır. Ahmet Ziya'ya göre 27 Mayıs halka inmeyen, üst tabakadan gerçekleştirilen bir harekettir. Halkın hareketi destekleme-

mesi bunun bir göstergesidir. Romanda tutuklu bulunan Menderes'e yapılan kötü muameleler ve ordudan bazı subayların emekliye ayrılması da belgesel bir gerçeklikler verilmiştir.

Attila İlhan *Bıçağın Ucu* dışındaki romanlarında 27 Mayıs'a şüpheyile yaklaşmıştır. *Kurtlar Sofrası*'nda ise darbe öncesi dönem işlendiği için sadece belgesel bir gerçeklikle dönemin şartlarını anlatmıştır. Ancak tüm romanlarda ortak olan nokta DP iktidarının demokrasiyi araç olarak kullanarak Atatürk devrimlerini zayıflattığı ve dini halkı kendi tarafına çekmek için kullandığı olgudur. DP yanlılarının çıkarıcı kişiler oluşu, devlet arazilerinin talan edilmesi, yabancı sermayenin ülkeye yerleşmesi ve muhalefetin susturulması üzerinde durulan diğer konulardır. Sosyalist bir Atatürkçülük görüşünden hareket eden Attila İlhan özellikle *Kurtlar Sofrası* ve *Bıçağın Ucu* romanlarında DP'nin anti-demokratik ve inkılâpçı olmayan politikalarına karşı orduyu çare olarak görür; demokrasiyi askerlerin tesis etmesi gerektiği görüşünü savunur.

Notlar:

- 1 Attila İlhan, *Kurtlar Sofrası*, İ. Ban-
kası Kültür Yayınları, 9.Baskı, İs-
tanbul 2005.
- 2 Attila İlhan, *Bıçağın Ucu*, Bilgi Yayı-
nevi, Birinci Baskı, İstanbul 1973.
- 3 Attila İlhan, *Sırtlan Payı*, Bilgi Yayı-
nevi, Birinci Baskı, Ankara 1974.
- 4 Attila İlhan, *Yaraya Tuz Basmak*, Bil-
gi Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul
1973.
- 5 Fethi Naci, *Yüz Yılın Yüz Romanı*,
Adam Yayınları, Üçüncü Baskı, İs-
tanbul 2000, s.438.
- 6 Attila İlhan, *Bıçağın Ucu*, 234
- 7 Attila İlhan, *Bıçağın Ucu*, s.256
- 8 Attila İlhan, *Sırtlan Payı*, s.249